مسئوولیت متن و شکل بدوش نویسندهٔ مضمون میباشد، عقیدهٔ نویسنده لزوماً نظر افغان جرمن آنلاین نمی باشد.

عبدالباري جهاني
۲۰۲۰/۰۸/۲۲

شاه شجاع، امیر دوست محمد خان او برتانیه

دیرشمه برخه

دریم فصل

مکناټن د امیر دوست محمدخان له تسلیمېدلو وروسته:

مکناټن په کابل کې د امیر دوست محمدخان د اوسېدلو په وخت کې ځو ځله له هغه څخه وغوښتل چې له شاه شجاع سره ووېني مګر دوست محمدخان ونه منله. حتی کله چې شاه شجاع هغه ته د مېلمستیا په ډول ډوډۍ ور ولېږله امیر هغه جواب کړه او دا شاه شجاع ته، د یوه افغان په حیث، تر ټولو لوی سپکاوی وو. دوست محمد خان، مکناټن ته وویل چې زه له شاه شجاع سره کار نه لرم. زه کابل ته د دې لپاره نه یم راغلی چې هغه ته بیعت وکړم بلکه راغلی یم او تاسي ته مي ځان تسلیم کړی دی.

شاه شجاع له مکناټن څخه وغوښتل چې د دوست محمدخان خېمي ته یو قاتل ور واستوي او هغه ووژني او که نه وي نو لږترلږه ړوندي يې کړي. خو مکناټن د هغه غوښتنه ونه منله. (ډال ریمپل ص ۲۲۶)

امیر دوست محمدخان د نومبر پر دوولسمه له یوې قوي عسکري قطعې سره هندوستان ته واستول سو؛ او مکناټن دوې میاشتې وروسته هندوستان ته ولیکل:

زه هیله لرم چې له دوست محمدخان سره به سخاوتمندانه سلوک وسي. د ده قضیه د شاه شجاع سره پرتله سوې ده او ما دا استدلال اورېدلی دی چې وایي له ده سره باید تر شاه شجاع بهتر سلوک ونه سي. مګر یقیناً د دې دووکسانو قضیې یو شان نه دي. شاه شجاع پر موږ باندې هیڅ حق نه درلود. له تخته څخه د هغه په پرزېدلو کې موږ هیڅ لاس نه درلود. مګر له دوست محمد څخه مو، چې موږ ته يې هیڅ آزار نه وو راکړی، پاچهي اخیستې ده. هغه یوازې زموږ د پالیسی قرباني سو. (کې ص ۵۶۸)

په هغه وخت کې له کابل څخه د انګرېزانو یو خبر لیکونکی له دوست محمدخان سره د ملګرو کسانو او د هغوی د شمېر په باب رپوټ ورکوي چې سړی حیران ورته پاتېږي او حتی زړه ته يې نه لوېږي. له امیر دوست محمد خان سره ۳۴ ښځینه، ۴۶ د کورنۍ نور غړي، ۱۲۰ مینځیاني، ۵۲۴ نارینه نوکران او ۵۲ غلامان ملګري ول چې ټول ټال ۷۷۶ تنه کېدل. پر دې برسېره، له امیر سره خپل پوځي ملګري او د هغوی نوکران هم ملګري ول چې شمېر يې ۲۳۸ ته رسېدی. (مهرا ص ۳۹۷)

له دې څه باندې زرو تنو لپاره یو سیاسي استازی ټاکل سوی وو او هغه ته امر سوی وو چې امیر ته ژر تر ژره له کمپ څخه حرکت ورکړي.

د دوست محمدخان له تسلیمېدلو سره، مکناټن داسي فکر وکړ چې ټول مسایل حل سوي وي. له خوښۍ څخه يې پښې مځکې ته نه ورتللې او فکر يې کاوه چې اوس نو باید ټول هغه کسان له ده څخه بخښنه وغواړي چې د ده پر خبرو يې غوږ نه نیوی او د افغانستان وضع يې خطرناکه بلله. مکناټن د ګورنرجنرال دفتر ته ولیکل: « د دوست له تسلیمېدلو سره وضع داسي کراره سوې ده چې زه اوس د هیڅ شي څخه اندېښنه نه لرم. هغو صاحب منصبانو چې تر پرونه پوري يې له ډېره کاره شکایت کاوه اوس له بېکاره په عذاب دي. زما وروستی اطلاع وایي چې دوست صحي سالم پېښور ته رسېدلی دی او کورنۍ يې جلال آباد ته را ورسېده... » (کې ص ۵۷۰)

مکناټن د ګورنرجنرال خصوصي سکرتر ته ولیکل چې موږ تر اوسه پوري له ځانونو څخه د دفاع په غم کې وو او بل هیڅ کارته فارغ نه وو مګر اوس دا دی بېغمه سولو او د اداري او اقتصادي اصلاحاتو په برخه کې به اقدامات کوو. ده وروسته ولیکل چې موږ باید ډېر ژر د اصلاحاتو انتظار ونه لرو. اوس حاضر لا وضع داسي ده چې دا هیواد ډېرو زیاتو مالي مرستو ته اړتیا لري. ده ولیکل چې په دې هیواد کې خلکو له ډېرشو کالو راهیسي (ولي دېرش کاله ؟) مالیات نه دي ورکړي او هر وخت د برچې او عسکرو په زور ورڅخه اخیستل سوي دي. دې خلکو د مالیاتو د ورکولو عادت بیخي هېر کړی دی او د هغوی پر لار کول او له هغوی څخه منظم مالیات اخیستل وخت ته ضرورت لري. (هغه کتاب ص ۵۷۱)

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکني د لیکنیزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له راالیږلو مخکي په ځیر و لولئ

مکناټن له لومړي سره د افغانستان په تباه کولو او له امیر دوست محمدخان سره، جنګ ته، د ګورنر جنرال، او په نتیجه کې د برتانیې، په تشویقولو کې لوی لاس درلود. کله چې افغانستان ته داخل سو نو هم یې د شاه شجاع څخه د قدرت په اخیستلو او هم یې د بېکارو، مفسدو او غوړه مالو عناصرو په مقررولو کې لوی او عمده لاس درلود. چا چې د افغانستان په باب واقعیتونه لیکل؛ ده فکر کاوه چې د ده پر ضد دسیسه کوي. په داسي حال کي چې دی پخپله هم د ځان او هم د ټولو دښمن وو.
په دغه وخت کې چې مکناټن د ګورنرجنرال دفتر ته د خوښې لیکونه لېږل او دوست محمدخان هندوستان ته پر لاري وو، په همدغه وخت کې د افغانستان په هره سیمه کي ناکراری راوني وې او ورځ په ورځ یې زور اخیستی.
شاه شجاع، هند ته د دوست محمدخان له روانېدلو څخه وروسته، د ژمي د تېرولو لپاره، جلال آباد ته حرکت وکړ.
په جلال آباد کې مېجر میګریګور شاه شجاع ته درې لیکونه وښودل چې د هغه مهرونه او لاسلیکونه ورباندې موجود وه او د کوهستان له خلکو څخه غوښتنه پکښې سوې وه چې د انګرېزانو پر ضد جهاد ته ملا وتړي او له خپلې خاورې څخه یې وباسي. شاه شجاع، په دې لیکونو کې، له غازیانو سره خپل بشپړ ملاتړ ښودلی وو. شاه شجاع دا لیکونه ولیدل او په دې کې یې هیڅ شک نه درلود چې مهر او لاسلیک دواړه د ده وه. ډېر سخت وارخطا سو او یوه ورځ وروسته یې خپل منشي میرزا ابراهیم ور وغوښت او قضیه یې ورته بیان کړل. میرزا ابراهیم د مکتوبونو له لوستلو څخه وروسته وویل چې دا نور مکتوبونه دي او د غرض خاوندانو د مکتوبونو متنونه پاک کړي او ستاسي مهرونه او لاسلیکونه یې پرې ایښي دي او بیا یې نو ستاسي په نامه خپاره کړي دي. کله چې شاه شجاع مکناټن ته قضیه بیان کړه نو د هغه هم زړه ته ولوېده او ټولو نورو انګرېزي صاحب منصبانو ته یې اطمینان ورکړ چې د شاه په برخه کې شک او بدګوماني ته اجازه ورنه کړي. (هراتي ص ۱۲۹)
انګرېزانو له دې پیښې څخه مخکې هم د شاه شجاع په باره کې شکونه درلودل او ښایي د نظام الدوله عثمان خان رپوټونو به یې نور هم شکونه زیات کړي وي؛ خو له دې پیښي څخه وروسته یې شکونه نورهم زیات سول. البته دا ادعا یو څه له امکانه لیرې ښکاري چې له نن څخه څه کم دوه سوه کاله مخکې دې په افغانستان کې چا داسي مواد پیدا کړي وي چې د یوه مکتوب متن په داسي شکل پرې مینځي چې د مګریګور او مکناټن په سویه خلک دې هم د هغه په جعل کاریو پوه نه سي.
سرجان کې فکر نه کوي چې شاه شجاع دي، په داسي حال کې چې په کابل، کندهار او نورو لویو او وړو ښارونو کې دې د انګرېزانو پوځونه پراته وي او شاه دې په افغانانو کې هم طرفداران ونه لري د داسي یوه عمل جرأت کړی وي. دی وایی سره له هغه چې د شاه شجاع زموږ څخه ښه نه راتلل او په دې خوشاله وو چې انګرېزان مات سي او دی د هغوی له حاکمیته پرته پر هیواد باندې حکومت وکړي؛ خو هغه داسي یو سړی وو چې تل د نورو په لاسونو کې لوبېدلی وو او غوښتل یې چې ځان د ټولو دوست وښیي او خپله ګوزاره وکړي نو سړی د داسي یوه زړه ور اقدام تمه نه سي ورڅخه کولای. کې وایی شاه شجاع له انګرېزانو سره هیڅ خواخوږي نه درلوده او یوازي د هغوی له پیسو سره یې مینه درلوده. دی د انګرېزانو د مرستو په اهمیت پوهېدی مګر په زړه کې یې ویل چې کشکې دا مرستي له لیري ورته رسېدلای. د ده زموږ دوستي خوښه وه خو موږ یې په وطن کې خوښ نه وو. کې وایی زه د ځینو کسانو دا خبره نه منم چې وایی شاه شجاع یو نمک حرام سړی وو او د انګرېزانو احسان یې ونه مانه. دی وایي تربل هر چا شاه شجاع په دې حقیقت ښه پوهېدی چې موږ هغه د خپل مطلب د پوره کولو لپاره د کابل پر تخت کښېنولی دی او د هغه په غم کې هیڅ وخت نه وو. (کي ص ص ۳۸۲-۳۸۳)

هرات او کندهار:

انګرېزان یوازي په کابل کې د قومي مشرانو د مخالفت له ستونزي سره مخامخ نه وه بلکه په شمالي سیمو کې ټول اولسونه د هغوی پر ضد را پاڅېدلي وو، په ختیځ او لوېدیځ کې غلجي قومونو، د انګرېزانو د یرغل له لومړی ورځي، د پاڅون بیرغ پورته کړی وو، هرات بیخي بېل حیثیت درلود؛ او انګرېزانو هم غوښتل چې هلته خپلې دسیسي رواني کړي. کندهار او شاوخوا سیمي له لومړی ورځي په ښور کې وې او تقریباً یوازي مکناټن وو چې پر دې ټولو خبرونو او پیښو یې غوږونه، په لوی لاس، کاڼه اچولي وه.
په ۱۸۳۸ کال کې چې ایرانیانو د هرات محاصره پرېښودله نو د هغه ښار خلک، چې د محاصرې په وخت کې له هره اړخه له ستونزو سره مخامخ سوي ول، په تېره بیا د لوږي له مشکل سره هم مخامخ ول. کرنل سټوډارټ او مېجر پوټینجر د هرات د خلکو د دغه لومړنی ستونزي د حلولو لپاره لېږخي بډ وهل او په دې توګه یې قحطی ځپلي خلک، د یارمحمد له خوا، د اوزبکو د غلامی بازارونو ته د وړاندي کېدلو څخه وژغورل. یارمحمدخان له دغه ډول اصلاحاتو سره له لویه سره مخالف وو؛ ځکه چې هم یې په هرات کې د ده مطلقه قدرت ته صدمه رسوله او هم یې د ده د انسان پلورلو غیرانساني تجارت تاواني کاوه. که څه هم چې کرنل سټوډارټ او پوټینجر شاه کامران او نورو مهمو مشرانو ته تنخواوي مقرري کړې مګر پخپله یارمحمدخان ناراض وو. کرنل سټوډراټ یې څو ځله سپک کړ او هغه مجبور سو چې له هراته ووزي او په ضمن کې هغه ته د بخارا ماموریت هم سپارل سوی وو. پوټینجر هم له یارمحمدخان

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بنې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولئ

سره په همدغه ستونزه اخته وو. کله چې پوتینجر پوه سو چې یارمحمد د هغوی هیڅ ډول غوښتنې نه مني نو پر دوی باندې یې تنخواوې بندې کړې. (فیریه ص ۴۰۴)
لارډ آکلینډ، میجر ډي آر سي ټاډ ته د هرات د چارو د سمبالولو وظیفه ورکړه او کله چې هغه هرات ته ورسېدی نو له هغه ولایت سره یې د کمپنی د مرستو په بدل کې د یوه تړون د لاسلیکولو غوښتنه ورځخه وکړه.
۱: اینګلینډ به د هرات استقلال تضمینوی، د هغه ولایت مشرانو ته به تنخواوې ورکوي خو دوی به د غلامانو خرڅول او رانیول بندوي.
۲: د هرات حکومت به، له نورو بهرنیو قدرتونو سره، د برتانیې د استازي له مشورې پرته، تماس نه ټینګوي.
۳: برتانیه به، له محاصرې څخه مخکې، د هرات د کلنې عاید په اندازه پیسې د هرات حکومت ته ورکوي او دغه راز به د ځمکو د بیرته آبادولو او خلکو په کار اچولو لپاره مالي مرستې کوي. د برتانیې استازو په ډېره لږه موده کې د هرات د آبادلو لپاره ډېرې زیاتې پیسې ولګولې. (هغه کتاب ص ۴۰۷)
یارمحمدخان د انګرېزانو له خوا دونه زیاتو مرستو او نغدو پیسو حیران کړ او سمدستي یې د غوریان د قلا، چې لا د ایرانیانو په لاس کې وه، حاکم ته ولیکل چې زما له خوا زړه بېغمه کړه او د ایران حکومت ته اطمینان ورکړه چې د برتانیې د استازي شیطانتونه به پر ده باندې اغېزه ونه کړي او د هرات د مقاماتو پر ملګرتوب دې حساب وکړي.
د یارمحمد دغه سلوک د هغه تړون څخه چې ده له انګرېزانو سره لاسلیک کړی وو څرګنده سرغړونه وه او ټاډ پوه سو چې یارمحمدخان غولولی دی. هغه تر دغه وخته پورې په هرات کې تر دوه سوه زره پونډه زیاتې پیسې لګولې وې او هیڅ ګټه یې نه وه ورته کړې. (ډیورنډ ص ۲۹۷)
سرجان کې وایی له انګرېزانو سره د هرات د مقاماتو د تړون له لاسلیکولو څخه ایله څو هفتې تیرې سوې وې چې یارمحمدخان د مشهد له ګورنر آصف الدوله سره تماس ونیوی او هغه ته یې ولیکل چې دی او د هرات ولایت د ایران د حکومت تابعیت مني او هغه ته یې بلنه ورکړې وه چې له افغانستان څخه د انګرېزي کفارو په ایستلو کې مرسته ورسره وکړي. تر دغه وخته پورې برتانیې د هرات حکومت ته اته لکه روپۍ ورکړې وې او چې کال نوی سو نو دوولس لکه روپۍ یې نورې ورکړې.
سرجان کې وایی میجر ټاډ خبر سو چې یارمحمدخان د برتانیې پر ضد د ایران سره د لاس یو کولو پیشنهاد کړی دی نو مکناټن ته یې ولیکل چې له داسې حکومت سره چې هیڅ ډول پرنسیپ ته عقیده نه لري او پر هیڅ ژمنه باندې نه درېږي د اړیکو ساتل او مرستې کول هیڅ ګټه نه کوي. (کې ص ۵۱۶)
کله چې مکناټن په هرات کې د یارمحمد له دې خیانت څخه خبر سو نو د هرات پر ضد یې د تعرضي عملیاتو توصیه وکړه او وې ویل چې هرات باید د شاه شجاع له قلمرو سره وتړل سي. مګر لارډ اکلینډ له دې پیشنهاد سره مخالف وو او ویل یې چې یارمحمدخان باید وبخښل سي او د هغه د خوشالولو لپاره باید نورې پیسې هم ورکړه سي. نو انګرېزانو هرات ته د پوځ د لېږلو پر ځای د پیسو لېږلو ته دوام ورکړ او یارمحمدخان له ایران سره خپلو لیکونو او دسیسو ته دوام ورکړ. مکناټن لارډ اکلینډ ته ولیکل:
« څرنګه چې موږ له هرات سره د یوه دښمن په څېر سلوک نه کوو او په دې لاره کې کوم شرط هم نه ایږدو؛ نو زه فکر کوم چې زموږ لپاره یوازینی لاره دا ده چې که موږ غواړو چې د یارمحمد زړه وساتو او هغه له ځان سره ملګری کړو نو بهتره به دا وي چې هغه ته له کاله دوه یا درې لکه روپۍ ورکړو په دې شرط چې یوه قوه راته وساتي چې هر کله زموږ په کار وي هغه حاضره وي. کامران ډېر عمر نه لري او بهتره به دا وي چې موږ اوس لا د هغه له مرګه وروسته عمل کولوته پیش بین واوسو. که چیرې د هغه له مرګه وروسته د هغه د زامنو ترمنځ د قدرت پر سر جنګونه پیل سول نو د هرات ښار چې اوس د بیا ابادېدلو خواته روان دی بیرته به د داخلي جنګ له خطرونو سره مخامخ سي. نو بهتره لار دا ده چې یارمحمد د شاه شجاع له خوا حکومت وکړي او د کامران کورنی ته تنخوا ورکړه سي. دا هغه لاره ده چې زه هیله لرم په هغه ولایت کې جریانات هغې خواته حرکت وکړي. (هغه کتاب ص ۵۲۰)
کله چې سړی په هغه وخت کې د انګرېزانو د سیاستمدارانو دغه راز نظرونه او لیکونه لولي نو حیران سي چې هغوی څه ډول پالیسي درلوده. د هغوی د پالیسی اساس یوازې پر رشوت او په پیسو او طلاوو د خلکو پر را نیولو باندې ولاړ وو. په داسې حال کې چې په یوه هیواد او سیمه کې د بې ایمانه خلکو را نیول او استخدامول ډېر اسانه دی مګر په بې ایمانه خلکو د وطن او اولس ساتل، او د خپل پلان عملي کول، د غیر ممکن تر سرحده ګران کار دی.
په همدغو شپو ورځو کې انګرېزانو ته د یارمحمدخان هغه لیک په لاس ورغی چې د ایران شاه ته یې لېږلی او په هغه کې یې لیکلي وه چې له انګرېزانو څخه مو ښې ډېرې پیسې واخیستلې او هرات مو په آباد کړ خو موږ خپلې ټولې هیلې د ایران په حکومت پورې تړلې وي. نور نو لارډ آکلینډ هم له یارمحمدخان څخه نا امیده سو او له هغه سره یې د روغې جوړې د کولو او په هغه باندې د پیسو لګولو له تاکتیک څخه لاس واخیست. (هغه کتاب ص ۵۲۱)
یارمحمدخان عجیب سړی وو. هغه په افغانستان کې په ټوله وضع ښه خبر وو. هغه پوهېدی چې نه انګرېزان پر هرات باندې د حملې کولو توان لري اونه د ایران پاچا د هغوی له ویرې پر هرات باندې راتللای سي نو ځکه یې له دواړو خواوو سره روابط پالل؛ او د تړون او پیمان له ماتولو څخه یې هیڅ شرم نه کاوه. هغه له میجر ټاډ څخه دونه

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بنې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په خیر و لولئ

پيسي غوښتلي چي هغه يي د ورکولو او حتی منلو صلاحيت نه درلود. بالاخره يي ټاډ د خپلو مامورينو په مخ کي سپک کړ او هغه ته يي وويل چي تا د کمپنی څخه د هرات په نوم ډيري پيسي اخيستي او ټولی دي په خپل درد وهلي او هرات ته دي لږه برخه ورکړي ده. دغه راز يي ميجر ټاډ په دي تورن کړ چي له شاه کامران سره يي د ده د پرزولو لپاره دسيسه کړي ده. بالاخره يي مېجر ټاډ ته وويل چي نور نه غواړی دی او د ده مامورين په هرات کي ووينی او بايد چي ډېر ژر له هراته ووزي.
يارمحمدخان په دغه وخت کي وويل چي غواړي پر کندهار باندي حمله وکړي او د دي لپاره چي خپل نيت ثابت کړي نو خپل ورور شيرمحمدخان يي د ايران د پاچا محمدشاه دربار ته له ډېرو سوغاتونو سره واستاوه. هغه ته يي وويل چي هرات ستاسي تابع دی او دی غواړي چي پر کندهار باندي لښکرکښي وکړي نو د ايران مرستي ته ضرورت لري. خو دا ښکاره خبره وه چي ده نه پر کندهار باندي حمله کوله او نه يي هرات ايرانيانو ته سپاره بلکه غوښتل يي چي له ايران څخه هم د انګرېزانو په څېر يو څه پيسي وشکوي. مېجر ټاډ ته يي د هرات څخه د وتلو لپاره آسونه برابر کړل او د هرات تر پولي پوري يي خپل د کاکا زوی فتح خان ورسره واستاوه. (فيريه ص ۴۱۷)

نور بيا

يار محمد خان او کامران:

عبدالباري جـهاني

شاه شجاع، امير دوست محمد خان او برتانيه, نه ويشتمه برخه

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکني د ليکنيزی بني پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليرلو مخکي په ځير و لولئ